

**MEDENÎ USÛL HUKUKUNDA
TANIĞA SORU KÂĞIDI GÖNDERİLMESİ VE
TANIĞIN VİDEO KONFERANS YÖNTEMİ (E-DURUŞMA)
İLE DİNLENMESİNİN METAVERSE TEKNOLOJİSİ
ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ**

(Araştırma Makalesi)

DOI: <https://doi.org/10.33717/deuhfd.1745818>

Öğr. Gör. Ekin Cansu KAMACI^{*,}**

Öz

*İnternet, kişilerin istedikleri yerden herhangi bir malı satın almasını, banka işlemlerinin yapılmasını, günlük hayatta yapılabilen işlemlerin saniyeler içerisinde gerçekleşmesini ve bu sayede bilgiye kolay ve hızlı bir şekilde ulaşılmasını sağlamıştır. Bununla birlikte teknolojinin gelişmesi, farklı ülkede yaşayan kişilerin etkileşimini artırarak mekân boyutundan bağımsız bir şekilde insanları bir araya getirmiştir. Bu etkileşim sadece iki boyutlu olarak değil sanal ortam yaratılarak üç boyutlu bir şekilde gerçekleşebilir. Üç boyutlu bir şekilde sanal evren metaverse teknolojisiyle yapılabilir. Bu teknolojiyle birlikte kişiler, kendi avatarlarını yaratarak sanal ortamda bilgi alışverişinde bulunabilir veya satın alma gibi gerçek ortamda yapılabilen diğer işlemleri gerçekleştirebilir. Bu nedenle metaverse teknolojisinin yargılamada kullanılabilmesi de gündeme gelebilir ve gelecekte bu yöntem yaygınlaşabilir. Bu çalışmada metaverse teknolojisinin, video konferans yöntemiyle tanığın dinlenmesi ve medenî yargılama-
daki tanığa soru kâğıdı gönderilmesi yöntemleri ile karşılaştırılması sonucunda genel bir değerlendirme yapılacaktır.*

Anahtar Kelimeler

Tanık, Delil, Metaverse, Teknoloji, Soru Kâğıdı

* Tarsus Üniversitesi Meslek Yüksekokulu, Hukuk Bölümü, Tarsus (ekinkamaci@tarsus.edu.tr) ORCID: 0000-0003-2001-5157 (Gönderim Tarihi: 18.07.2025-Kabul Tarihi: 23.10.2025) Yazar, eserinin Derginize ait bilimsel etik ilkelere uygun olduğunu taahhüt eder.

** Bu makale doktora tezinden üretilmiştir.

**THE EVALUATION OF SENDING A QUESTION SHEET TO
A WITNESS AND HEARING THE WITNESS THROUGH
VIDEO CONFERENCE METHOD (E-HEARING)
WITHIN THE FRAMEWORK OF METAVERSE
TECHNOLOGY IN CIVIL PROCEDURE LAW**

(Research Article)

Abstract

The internet has enabled people to buy any goods from anywhere they want, to perform banking transactions, to perform transactions that can be done in daily life within seconds, and thus to access information easily and quickly. In addition, the development of technology has increased the interaction of people living in different countries and brought people together independently of the spatial dimension. This interaction can be realized not only in two dimensions but also in three dimensions by creating a virtual environment. A three-dimensional virtual universe can be made with metaverse technology. With this technology, people can create their own avatars and exchange information in a virtual environment or perform other transactions that can be done in a real environment, such as purchasing. Therefore, the use of metaverse technology in court proceedings may also come to the fore and this method may become widespread in the future. This study, will provide a general assessment by comparing metaverse technology with the methods of hearing witness through video conferencing and sending question papers to witness in civil proceedings.

Keywords

Witness, Evidence, Metaverse, Technology, Question Paper

GİRİŞ

Gerçek hayatta kişiler arasında gerçekleşen çoğu işlem, teknoloji ve internet sayesinde bulunulan yerden hızlı bir şekilde yapılabilir. İşlemlerin internet aracılığıyla hızlı bir şekilde yapılması zamandan tasarrufu sağlar. Ancak internet ortamında yapılan bu işlemlerin güvenliğinin de sağlanması gereklidir. İşlem güvenliği sağlandığı takdirde internet aracılığıyla yapılan işlemlerin daha güvenilir olabileceği ifade edilebilir.

İnsanlık yeni bir teknolojik çağa doğru ilerliyor. Bu çağ iki boyutlu bir ortam yerine üç boyutlu bir ortama doğru yönelmektedir. Metaverse şeklinde adlandırılan bu evrende kişiler, kendilerine özgü avatar yaratarak gerçek hayatta yapılabilen çoğu işlemi sanal evrende gerçekleştirebilmektedir. Ayrıca bu işlemlere yer ve zaman fark etmeksizin metaverse sistemi bulunan her yerden erişim sağlanabilmektedir. Kişiler metaverse sisteminde kendi avatarlarını oluşturarak hukuki işlemler yapabilir. Bununla birlikte metaverse sisteminde yargılama işlemlerinin de yapılabilmesi düşünülebilir. Zira sanal evrende sistem kurulduktan sonra avatar aracılığıyla usûl işlemleri de yapılabilir.

Yargılamada somut olayın özelliklerine göre, tanığın mahkeme salonunda fiziken bulunmaksızın beyanının alınmasına ihtiyaç duyulabilir. Bu ihtiyacı gözetken kanun koyucu, tanık beyanının alınmasında tanığa soru kâğıdı gönderilmesini (HMK m. 246) ve video konferans yöntemini düzenlemiştir (HMK m. 149/2). Bununla birlikte tanık beyanının uzaktan alınması, metaverse teknolojisinin kullanılmasıyla da mümkün hale gelebilir. Bu nedenle çalışmada metaverse teknolojisi, medenî usûl hukukunda tanığa soru kâğıdı gönderilmesi ve video konferans yöntemi çalışmanın sınırları içerisinde incelenecektir. Ardından bu yöntemlerin karşılaştırılması yapılacaktır. Başka bir ifadeyle bu çalışmada metaverse teknolojisinin, video konferans ve tanığa soru kâğıdı gönderilmesi yöntemlerine olan ihtiyacı ortadan kaldırıp kaldırmayacağına ilişkin bir inceleme yapılacaktır.

I. METAVERSE SİSTEMİ

Metaverse son zamanlarda tartışılan popüler bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak metaverse kavramına ilişkin olarak şu an için kesin bir tanım bulunmamaktadır. Bir görüş metaverse sistemini; bireysel mevcudiyet duygusuna sahip ve kimlik, geçmiş, yetkiler, nesneler, iletişim ve ödemeler gibi verilerin sürekliliği ile etkin bir şekilde sınırsız sayıda kullanıcı tarafından eşzamanlı ve kalıcı olarak deneyimlenebilen, gerçek zamanlı olarak oluşturulmuş 3D sanal dünyadan oluşan büyük ölçekli ve birlikte çalışılabilir

bir ağ olarak tanımlamıştır¹. Başka bir görüş, bir ağ üzerinden insanların kendi avatarlarını oluşturarak diğer kullanıcılar ve nesneler ile etkileşimde bulunduğu, sosyalleştiği, gerçek dünyanın genişletilmiş bir hali olan sürükleyici bir sanal ortam olarak tanımlamıştır². Diğer tanımlar ise metaverse sisteminin normlar, disiplinler, kültürler veya diğer engeller arasında küresel olarak genelleştirilmiş, önemli değişikliklere ve yeni fırsatlara yol açan teknoloji odaklı bir değişim olduğunu ifade etmektedir³.

Metaverse sistemi henüz tam olarak var olmamakla beraber gelişmekte olan bir teknoloji olduğundan metaverse için net bir tanım yapılmamakta ve yapılan tanımlar evrensel olarak kabul görmemektedir⁴. Bu nedenle metaverse kavramı, kelime anlamlarından hareket edilerek ifade edilmektedir. “Meta” kelimesi öte veya ötesi anlamına, “verse” kelimesi ise evren anlamına gelmektedir. Sonuç olarak metaverse, sanal evren şeklinde Türkçeye çevrilmekle birlikte herhangi bir tanıma şimdilik sahip değildir.

Metaverse sisteminde kişiler, kendilerini temsil eden bir avatar yaratarak sanal dünyanın sınırlılıklarına sahip bir bedene sahip olur. Kişiler bu avatar sayesinde diğer kullanıcılarla etkileşimde bulunabilir. Bununla birlikte başa takılı ekranlarla gözün tamamen kapatılması, el tabanlı giriş aygıtlarıyla nesnelerin sanal dünyada algılanması, vücut takip cihazları ile doğru hareket bilgisi sağlanmasıyla sanal dünyayı kullanan kişilerde gerçeklik hissi oluşturulabilir⁵.

Metaverse sisteminde açık ve kapalı olmak üzere iki tür sistem vardır. Kapalı metaverse sistemi, platform veya hizmet operatörü tarafından donanım, yazılım veya her ikisi aracılığıyla erişimin kontrol edildiği surlarla çevrili bahçeler olarak da anılan platform veya hizmetlerdir. Bu sistem çoğunlukla operatörle yapılan bir son kullanıcı lisansına ya da hizmet sözleşmesine tâbidir. Kullanıcıların bu platforma erişim sağlayabilmesi için operatörde bir hesaba sahip olması gerekir. Bu sistemde yönetim; platform, hizmet sahibi

¹ **Ball**, Matthew: “Metaverse için Çerçeve”, <https://www.matthewball.co/all/forwardtothemetaverseprimer> (Erişim Tarihi: 04.04.2025).

² **Kalınkara**, Yusuf/**Özdemir**, Oğuzhan: Metaverse Teknolojileri ve Eğitimde Kullanımı, Doğan, Yunus/Şen Ersoy, Nazife (Editörler), Eğitimde Metaverse: Kuram ve Uygulamalar, Efe Akademi Yayınları 2022, s. 55.

³ “Metaverse Report,” EU Blockchain Observatory and Forum, 14 Ekim 2022, s. 5 vd. https://blockchain-observatory.ec.europa.eu/publications/metaverse-report_en (Erişim Tarihi 05.04.2025).

⁴ **Winters**, Terry (çev. Mina Zeynep Çamoğlu): “Metaverse”, Kodlab, İstanbul 2022, s. 3. Diğer tanımlar için bkz. **Park**, Sang-Min/**Kim**, Young-Gab: “A Metaverse: Taxonomy, Components, Applications, and Open Challenges” IEEE Access, Sayı 10, 2022.

⁵ **Kalınkara/Özdemir**, s. 56 vd.

veya operatörde toplanmaktadır. Bununla birlikte bu sistem, kullanıcıların dijital nesneleri lisansladığı ancak onlara sahip olamadığı ve bu nedenle kullanıcıların bu nesneleri başka bir yere götüremediği veya başka bir yerde finansal kazanç amacıyla satamadığı sistemler şeklindedir. Açık metaverse sisteminde ise erişim açık ve bu sisteme erişimin merkezi bir operatör tarafından belirlenmediği veya sınırlandırılmadığı ve kullanıcıların dijital nesnelere sahip olduğu bir sistemdir. Bu nedenle sistemdeki kullanıcıların önünde yasal, finansal ya da önemli teknolojik engeller bulunmamaktadır⁶.

Metaverse sistemi, sarmalayıcı (immersive) olması nedeniyle kişilerin fiziksel olarak sanal evrende bulunmasını hissettirir. Başka bir ifadeyle sarmalama, fiziksel olarak sanal dünyada bulunma algısıdır. Tamamen sarmalayan VR (sanal gerçeklik) uygulamalarında amaç, kullanıcıların bedenlen birebir temsil edildiği ve sanal ortamda fiziksel olarak bulunduğuna inandığı olabildiğince gerçekçi bir deneyim sunmaktır⁷.

Sanal gerçeklik uygulamalarında, sanal ortamdaki nesnelerin yerini değiştirme, dokunma, fiziksel özellikleri hissetme, görme duyusu ve ortamdaki sesleri işitme duyusunu da kapsayacak şekilde genişletilmesi mümkündür. Bu imkânlar, DataGloves şeklinde isimlendirilen özel eldivenler, üç boyutlu ses kavramı ve buna benzer bazı teknolojik aletlerin kullanımını gündeme getirmektedir⁸.

Sanal gerçeklik ile artırılmış gerçeklik kavramları karıştırılmaktadır. Sanal gerçeklikte, gerçek dünyanın benzeri yapılır ve bu yapılan sanal evrenin içine girilir. Artırılmış gerçeklikte ise benzeri yapılan nesneler gerçek fiziksel görüntünün üzerine eklenir. Başka bir ifadeyle sanal gerçeklikte kullanıcının gerçek dünya ile iletişimi tamamen kesilirken artırılmış gerçeklikte dijital nesneler gerçek dünya ortamına eklenerek kullanıcıyı sanal ve gerçek dünya arasında bir köprüyle buluşturur⁹.

Sonuç olarak metaverse sisteminde kullanıcılar kendi avaturlarıyla sanal gerçekliğin sarmalayıcı özelliği sayesinde gerçek dünyadan sanal dünya-

⁶ “Metaverse Report,” EU Blockchain Observatory and Forum, 14 Ekim 2022, s. 22. https://blockchain-observatory.ec.europa.eu/publications/metaverse-report_en (Erişim Tarihi 05.04.2025).

⁷ **Doma**, Oğuz Orkun: “Sanal Gerçeklik: Sanal ve Gerçek Dünyaların Sınır Bölgesi,” İTÜ Vakfı Dergisi, Sayı 85, 2020, s. 30. **Sevindik**, Tuncay/**Kamacioğlu**, Büşra/**Binol**, Ubeydullah/**Özer**, B. Yasir: “İnsan Bilgisayar Etkileşiminde Artırılmış Gerçeklik ve Sanal Gerçeklik Uygulamalarının Karşılaştırılması”, Art7 Sanat ve İletişim Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2025, s. 31.

⁸ Ayrıntılar için bkz. **Bayraktar**, Erkan/**Kaleli**, Fatih: “Sanal Gerçeklik ve Uygulama Alanları”, Akademik Bilişim, IX. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 2007, s. 2.

⁹ **Doma**, s. 25; **Sevindik/Kamacioğlu/Binol/Özer**, s. 36.

ya geçebilir. Bu sayede kullanıcı gerçek dünyada ulaşılması zor olan bir yere bulunduğu yerden sanal gerçeklik uygulamasıyla erişebilir. Özetle, kişiler metaverse sistemini kullanarak gerçek dünyanın etkilerini sanal evrende yaratabilir.

II. MEDENÎ USÛL HUKUKUNDA TANIĞA SORU KÂĞIDI GÖNDERİLMESİ

A. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 246 Hükmü

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 246 hükmü “*Hâkim gerekli görülen hâllerde, sözlü olarak dinlenmesi yerine, belirlenecek süre içinde cevaplarını yazılı olarak bildirmesi için tanığa soru kâğıdı gönderilmesine karar verebilir.*” şeklinde düzenlenmiştir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 259 hükmüne göre ise tanığın davaya bakan mahkeme tarafından dinlenilmesi esastır. Bu nedenle tanığa soru kâğıdı gönderilmesi istisnai bir durumdur¹⁰. Hukuk Usulü Muhakemeleri Kanununda bu durum “müstesna haller” şeklinde düzenlenmekteyken Hukuk Muhakemeleri Kanunu’nda “gerekli görülen haller” şeklinde düzenlenmiştir. Bu şekildeki düzenleme, mahkemeye daha açık ve geniş bir takdir hakkı tanımış olmasıyla birlikte yine bu hak tarafların rızasını aramaksızın mahkeme tarafından kendiliğinden tanığın beyanının yazılı alınmasına karar vermesine imkân tanımıştır¹¹. Mahkemenin bu husustaki takdirini, özel durumlara göre ölçülü kullanması gereklidir. Bu takdirin kullanılmasında zaman, uzaklık, gider hususları, tanığın yurt dışında bulunması, duruşmada dinlenmesi için zorunluluk bulunmaması, tanığın yazı ile cevap verebilecek bir kişi olması gibi durumlar birer ölçü olarak dikkate alınabilir¹². Doktrinde hâkimin tanığa ne zaman soru kâğıdı göndereceğine ilişkin her somut olayı kapsayacak sınırlı bir sayım yapılamayacağı, bu nedenle kanunun gerekçesinde yazan durumların sadece örnek olarak sayıldığı ifade edilmiştir¹³.

¹⁰ Atalay, Oğuz/Bolayır, Nur: Deliller, Medenî Usûl Hukuku Cilt III (Ed. Hakan Pekcanitez/Muhammet Özekes/Mine Akkan/Hülya Taş Korkmaz/Cemil Simil/Efe Direnisa), On İki Levha Yayınları, İstanbul 2025, s. 3012; Ertanhan, Mesut: Medenî Yargılama Hukukunda Tanık ve Tanıklık, Ankara 2005, s. 241.

¹¹ Doktrinde, tarafların muvafakatine ilişkin bir düzenleme olmasa da hâkimin bu konuda tarafların ön görüşünü alarak karar vermesinin daha uygun olacağı ifade edilmektedir (Yılmaz, Ejder: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2021, s. 4088).

¹² Hukuk Muhakemeleri Kanunu Gerekçesi m. 249; Yılmaz, s. 4087.

¹³ Akkan, Mine: “Medenî Usûl Hukukunda Tanığa Soru Kâğıdı Gönderilmesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Hakan Pekcanitez’e Armağan, 2014, s. 573.

Alman hukukunda tanığa soru kâğıdı gönderilmesi kurumu ZPO § 377/3 fıkrasında düzenlenmiştir. Bu hükme göre mahkeme, delil niteliğindeki sorunun içeriği ve tanığın kişiliğinin soruya cevap verebilmesini yeterli görürse bu soruya yazılı bir cevap verilmesini talep edebilir. Doktrinde somut olayın karmaşık olması halinde tanığın yazılı cevap vermesinin uygun olmayacağı ve bu nedenle tanığın yazılı cevap vermesinin reddedilmesi gerektiği ifade edilmektedir¹⁴. Bununla birlikte tanığın kişiliği ve resmi konumu da yazılı cevap vermeye ilişkin olarak değerlendirilmesi gereken diğer bir konudur. Tanık, yazmaya ve ifade etmeye uygun biri değilse en basit olayı bile yazılı olarak anlatamayabilir. Ayrıca tanığın taraflardan biriyle akrabalık veya arkadaşlık gibi bağının olması da tanığın yazılı olarak sorgulanması için uygun değildir. Böyle bir durumda yalan söylemesini zorlaştırmak için yüz yüze sorgulanması gerçeklerin tespiti açısından daha iyidir¹⁵.

Tanığın yazılı beyanının alınmasında tanıktan şüphe duyulması halinde hâkimin tanığı sözlü olarak dinleme imkânı bulunmaktadır. Her ne kadar hâkimin böyle bir imkânı olsa da tanık beyanının yazılı bir şekilde alınması durumu gerçeklerin öğrenilme olasılığı açısından en zayıf yöntemdir¹⁶. Böyle bir durumda hâkim, tanığın yazılı beyanının tutarlılığına göre karar verecektir¹⁷. Bununla birlikte başka delillerin bulunması halinde, yazılı tanık beyanının diğer delillerle birlikte dikkate alınarak değerlendirilmesi gereklidir. Çünkü yazılı tanık beyanı verilmesinde üçüncü kişilerin tanığa yardım etme, mahkeme önünde beyan vermediği için tanığın doğruyu söylememe ihtimalleri düşünüldüğünde sadece yazılı tanık beyanına dayanılarak karar verilmesinden kaçınılması gereklidir¹⁸.

Alman hukukunda tanık ifadesinin yazılı bir şekilde alınması durumunun mahkemenin tanığın kişiliği ve doğru söyleme konusunda herhangi bir izlenim edinilmeden karar vermesi nedeniyle mahkeme kararlarının dayanağının zayıf olma tehlikesinden bahsedilmiştir¹⁹. Kanaatimizce Türk hukuku

¹⁴ **MüKoZPO/Damrau/Weinland**, ZPO § 377, Rn. 7; **Musielak/Voit/Röß**, ZPO § 377, Rn. 4.

¹⁵ **MüKoZPO/Damrau/Weinland**, ZPO § 377, Rn. 7.

¹⁶ **Arslan**, Aziz Serkan: 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Medeni Usul Hukukunda Delillerin Toplanması ve Doğrudanlık İlkesi, Ankara 2012, s. 38.

¹⁷ **Kurt**, Nesibe: “Medenî Yargılama Hukukunda Doğrudan Doğrualık İlkesi”, Prof. Dr. Bilge Öztan’a Armağan, Ankara 2008, s. 617. Ayrıca bkz. **Ullrich**, Kristin: “Außergerichtliche Kontakte zwischen Anwalt und Zeugen im Zivilprozess”, NJW, Cilt 19, 2014, s. 1344 vd.

¹⁸ **Arslan**, s. 202.

¹⁹ **Koukouselis**, Maria: Die Unmittelbarkeit der Beweisaufnahme im Zivilprozeß, insbesondere bei der Zeugenvernehmung, Frankfurt am Main 1990, s. 18.

açısından HMK m. 246 hükmü, tanığa soru kâğıdı gönderilerek işlem yapılmasının hüküm için yeterli olup olmadığı konusunu, hâkimin takdir etmesine engel olmadığını düzenlemiştir²⁰. Bu nedenle hâkim yazılı olarak alınan tanık beyanını sözlü olarak alınan tanık beyanından ayırt etmeksizin serbestçe değerlendirebilir (HMK m. 198).

Tanığa soru kâğıdı gönderilmesinde tanığın yemin edip etmeyeceğinin de değerlendirilmesi gerekir. Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 246 hükmünde tanığın, yazılı beyanının alınmasında yemin edeceğine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Alman hukukunda da tanığın yazılı beyan vermesinde yemin edilmesine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır (ZPO § 377). Bu durumun nedeni, tanığın daha sonra duruşmaya çağırılması ve sözlü beyan vermesi sırasında gerçekleri açıklamasını veya gerçekleri açıklamasına engel olmamayı sağlamaktır. Bununla birlikte özellikle tanığa gönderilen soruda veya tanığın verdiği cevapta muğlak ifadelerin bulunması halinde yine tanığın mahkeme huzurunda dinlenmesi durumu ortaya çıkabilir²¹. Sonuç olarak tanığa soru kâğıdı gönderildiğinde yaşanabilecek olumsuzlukların ve gerçeklerin ortaya çıkmamasının önüne geçilebilmesi için tanığın yazılı beyanında yemin kurumunun düzenlenmemesi isabetlidir.

Doktrinde bir görüş, tanığın beyanını mahkeme önünde dikkate alınmaya değer kılan hususun, tanığın yemin etmesi olduğunu belirtmektedir²². Başka bir görüş, Türk ve Alman kanunlarında tanığın yazılı beyanında yemin edilmesi düzenlenmemiş olsa da bu cevapların doğruluğunun yazılı bir yemin beyanı ile teminat altına alınması gerektiğini ifade etmektedir. Bu görüş gerekçe olarak, mahkemenin tanık hakkında kişisel bir izlenim edinebileceği için böyle bir güvenlik önlemine ihtiyaç olduğunu savunmaktadır²³. Bununla birlikte doktrinde tanığın yazılı beyanının, tanık dinlenmesinin istisnai bir durumu olduğu ve bu beyanın sözlü beyana göre daha eleştiri-

²⁰ Tanığın avukat tarafından yönlendirilmesi, avukatın duruşmadan önce tanığı hazırlaması ve tanığa yol göstermesi tehlikesi, sözlü duruşmada mevcut olabileceği gibi tanığın yazılı beyanı bakımından da aynı durumun söz konusu olabileceği hakkında bkz. **Akkan**, s. 592.

²¹ **MüKoZPO/Damrau/Weinland**, ZPO § 377, Rn. 10; **Musielak/Voit/RöB**, ZPO § 377, Rn. 7. Bu hükmün eski düzenlemesinde (1924 tarihli Alman Medeni Usûl Kanunu) yemin edilmesi yerine verilen beyanın doğru olduğunun temin edilmesi gerekiyordu (**MüKoZPO/Damrau/Weinland**, ZPO § 377, Rn. 10).

²² **Işık**, Burak: “Amerikan Medeni Usûl Hukukunda Taraf Sorgusu”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 25, Sayı 2, 2023, s. 970.

²³ **Arslan**, s. 80.

rel bir şekilde değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir²⁴. Kanaatimizce yazılı tanık beyanında sözlü beyanda olduğu gibi yemin ettirilmesi doğru değildir. Çünkü mahkeme, yetersiz cevap verilmesi halinde tanığı yeniden dinlemek üzere duruşmaya çağırdığı zaman tanık duruşmada yemin edecektir. Bu şekilde verilen beyan ile daha önce yazılı bir şekilde verilen beyan arasında çelişki olması halinde bunların değerlendirilmesinde hangisine üstünlük tanınacağı sorunu karşımıza çıkacaktır.

Bununla birlikte tanık beyanının yazılı olarak alınması durumunda delilin konusu ve beyan verenin uygunluğu doğru bir şekilde değerlendirilirse bu beyanın yazılı olarak verilmesi delilin değerini azaltmayacaktır²⁵. Ancak tanığın kişisel izleniminin eksik olduğunu hâkimin göz önünde bulundurması gerekir. Tanığın yalnızca genel bilgiler vermesi veya birden fazla tanığın mahkemeye neredeyse aynı ifadelerle yazılmış mektuplar sunması halinde yazılı bilgi yeterli değildir. Çünkü bu durum, tanıkların ifadelerinin koordine edildiğini veya önceden oluşturulmuş bir metni benimsedikleri şüphesini doğurur. Böyle bir durumda mahkemenin tanıkları duruşmada dinlemesi gerekir²⁶.

Kanaatimizce mahkeme tarafından dikkatli bir şekilde tanığa soru kâğıdı gönderilmesi kurumunun değerlendirilmesi ve bu değerlendirmeden sonra tanığın yazılı bir şekilde sorgulanmasına karar verilmelidir. Zira usûl ekonomisi ilkesinin sağlanması amacıyla davanın görüldüğü mahkemenin yargı çevresi dışında olan her tanık için tanığa soru kâğıdı gönderilmesine karar verilmesi mümkün olmamalıdır. Çünkü tanığın sözlü sorgulamasında yüz ve mimiklerinden yalan söyleyip söylemediği çoğu zaman anlaşılabilirken yazılı beyanda bu imkân bulunmamaktadır. Dolayısıyla gerçeklerin anlaşılması bakımından tanığın sözlü olarak verdiği beyanının daha önemli ve doğru olduğu ifade edilebilir. Bununla birlikte tanığın yazılı beyanında yemin etmesine kanunen bir zorunluluk bulunmamaktadır. Ancak tanığın yazılı beyanında yemin vermesinin zorunlu olmaması veya sözlü beyana göre yalan söyleyip söylemediğinin anlaşılabilmesi gibi durumlar tanığın yazılı bir şekilde alınan beyanının değerlendirilmemesi veya hükme esas alınmaması sonucunu doğurmamalıdır.

²⁴ Arslan, s. 204. Tanığın ifadelerinin gerçek olup olmadığına ilişkin şüpheleri mahkemenin delillerin serbestçe değerlendirilmesi çerçevesinde ele alacağına ilişkin olarak bkz. ZPO § 286.

²⁵ Musielak/Voit/Röß, ZPO § 377, Rn. 9; Akkan, s. 595.

²⁶ Musielak/Voit/Röß, ZPO § 377, Rn. 9.

B. Tanığın Yazılı Beyanında Davanın Taraflarının Tanığa Soru Sorma Hakkı

Mahkemenin, tanığa soru kâğıdı göndermesi durumunda tarafların tanığa soru sorma hakkının ihlali gündeme gelebilir. Zira Kanun'un 246. maddesine göre hâkim kendiliğinden tanığın yazılı bir şekilde beyan vermesine karar verebilir. Böyle bir durumda davanın taraflarının, tanığa soru sorma hakkı ihlal edilebilir. Bu nedenle hâkimin bu kararı gerekçeli bir şekilde vermesi gerekir.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 246 hükmünde, tanık beyanının yazılı bir şekilde alınmasından sonra tanığın, mahkeme huzurunda da dinlenebileceği belirtilmiştir. Ancak bu durum, sadece sorulan sorulara verilen cevapların yetersiz olması halinde tanığın mahkeme huzurunda dinlenmesine karar verilebilir şeklinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla ilgili hükümde tarafların soru sorma hakkına ilişkin herhangi bir düzenleme yapılmamıştır.

Eski Alman Medeni Usul Kanunu'nda mahkeme tarafından tanığın yazılı beyanının yeterli olduğu kanaatine varılması ve tarafların bunu kabul etmesi gerekliydi. Yürürlükteki Alman Medeni Usul Kanunu'nda ise tanığın yazılı bir şekilde beyanının alınması halinde tarafların rızası aranmamaktadır (ZPO § 377). Bununla birlikte taraflar, davanın veya tanığın durumunun açıklığa kavuşturulması için yararlı gördükleri soruları tanığa sorma hakkına sahiptir (ZPO § 397). Taraflar bu haklarını her zaman kullanabileceği ve mahkemenin bu hakkı kısıtlamaması gerektiği için tanığın sözlü bir şekilde de beyanı alınacaktır. Başka bir ifadeyle ZPO § 397 uyarınca taraflar soru sorma hakkını kullanmak isterlerse mahkeme tanığı ayrıca çağırarak zorundadır²⁷.

Almanya Federal İş Mahkemesi, tanığın yazılı beyanının alınması durumunda ZPO § 397 hükmünde düzenlenen tarafların tanığa soru sorma hakkının her durumda sözlü olarak kullanılmasına ilişkin anayasal bir hakkın olmadığı görüşündedir. İlgili mahkeme, mahkemenin sorularına yazılı cevap veren, tarafın talebine rağmen tanığın duruşmaya çağırılmaması sebebiyle tanığa sözlü olarak soru sorulmasına imkân verilmemesi durumunu, dava tarafının adil yargılanma hakkını ihlal etmediği şeklinde değerlendirmiştir²⁸. Doktrinde ise mahkemenin bu görüşünün doğru olmadığı ve tarafın talep etmesi halindeki her durumda tanığı duruşmaya çağırarak sözlü olarak beya-

²⁷ MüKoZPO/Damrau/Weinland, ZPO § 377, Rn. 13.

²⁸ BAG: Beschluss vom 26.1.2017 – 8 AZN 872/16, Unterbliebene Ladung des schriftlich befragten Zeugen NJW 2017, 1770.

nın alınması gerektiği ifade edilmektedir. Bu görüş, ZPO § 397/2 hükmüne göre tarafların tanığa soru sorma hakkını kullanmak istediğinde mahkemenin tanığı çağırma zorunluluğu bulunduğunu ve bu nedenle ZPO § 377/3 hükmünde bir düzenleme olmasına ihtiyaç olmadığını savunmaktadır²⁹.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 246 hükmüne göre tanığa yazılı soru sorulmasından sonra tarafların tanığa soru sormak istemeleri halinde tanığın duruşmaya çağırılmasına ilişkin bir zorunluluk yoktur. Ancak Kanun'un 152/1 hükmünde tarafların veya vekillerinin duruşma disiplini içerisinde tanığa soru sorma hakları bulunmaktadır. Bu nedenle kanaatimizce tanığa yazılı soru kâğıdı gönderildiği takdirde, taraflardan birinin soru sormak istemesi halinde tanığın mahkeme huzurunda dinlenmesi gereklidir. Zira tanık duruşmada dinlendiği takdirde, tanığa çapraz sorgu yapılabilir ve böylece gerçeğe ulaşma ihtimali artar. Böyle bir durumda taraflar açıklama ve ispat haklarını daha etkin bir şekilde kullanır ve tarafların hukuki dinlenilme hakkı ihlal edilmemiş olur (HMK m. 27/2)³⁰. Ancak tanığın yazılı beyanından sonra tarafların soru sorma haklarını kullanması halinde tanığın duruşmaya çağırılma sürecinde yargılamanın uzun sürmesi sorunuyla karşılaşılabilir. Bu nedenle yazılı olarak tanıklık yapılmasının tarafların soru sorma hakkını ihlal etmeyecek şekilde değerlendirilerek tanığa soru kâğıdı gönderilmesine karar verilmesi daha uygundur.

III. VIDEO KONFERANS YÖNTEMİ (E-DURUŞMA) VE TANIĞA SORU KÂĞIDI GÖNDERİLMESİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Hukuk Muhakemeleri Kanunu 149. maddesine göre taraflardan birinin talebi halinde taraf veya vekilin bulunduğu yerden ses ve görüntü nakli yoluyla duruşmada dinlenilmesine ve usûl işlemlerinin yapılmasına mahkeme karar verebilir. Bu yöntem taraflardan birinin talebi veya mahkemenin kendiliğinden karar vermesiyle tanıkların dinlenilmesine ilişkin olarak da kullanılabilir (HMK m. 149/2). Başka bir ifadeyle Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 149/2 hükmünde tanık beyanının uzaktan alınabilmesi düzenlemiştir³¹.

²⁹ MüKoZPO/ Damrau/Weinland, ZPO § 397, Rn. 3.

³⁰ Bir delilin incelenmesi aşamasında taraflara yeterli açıklama şansının tanınması gerektiğine ilişkin bkz. Özekes, Muhammet: Medeni Usûl Hukukunda Hukukî Dinlenilme Hakkı, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2003, s. 128 vd.

³¹ Çalışmanın bu bölümünde video konferans yöntemi, tanık dinlemesi kısmıyla sınırlı olarak incelenecek olup bu konuda detaylı birden fazla eser bulunduğu için elektronik duruşmanın diğer kısımları incelenmeyecektir. Elektronik duruşma hakkında detaylı bilgiler için bkz. Arslan, Aziz Serkan: E-Duruşma Hukuk Yargılamasında Video Konfe-

Tanığın, elektronik duruşmaya hasta, yaşlı veya engelli olması nedeniyle bizzat gelmesinde zorluk yaşanacaksa talep halinde e-Duruşma sistemi yoluyla dinlenilmesine mahkeme tarafından karar verilir (e-Duruşma Yön. m. 9/3). Elektronik duruşma, mahkemede yapılan duruşma ile aynı hukuki sonuçları doğurur (e-Duruşma Yön. m. 13/1).

Elektronik duruşma yönteminde mahkeme oturumunun yeri duruşma salonudur. Kamuoyu sadece mahkeme salonunda bulunabilir, video konferans yoluyla bağlanan katılımcıların ikametgâhında bulunamaz. Bununla birlikte konferans yoluyla yapılan duruşmada kamuoyu denetiminin sağlanması için eş zamanlı olarak görüntü ve ses iletiminin takip edilmesi gerekir. Bu durumda mahkeme salonunda duruşmayı izleyen kişilerin diğer yerde görünür olmasına gerek yoktur. Başka bir ifadeyle usûl işlemlerinin, duruşma salonuna ve tarafların bulunduğu yere aynı anda ses ve görüntü olarak iletilmesi ve sözlü duruşmada olduğu gibi hazır bulunanlar arasında iletişimin sağlanması gerekir; ancak, yargılamanın bütün taraflarının ve mahkemenin aynı anda bir ekrandan görülmesi gerekmez³².

Hâkim, elektronik duruşmaya izin verilmesinin sözlü duruşmanın değerini azaltıp azaltmayacağını değerlendirmelidir. Bu bağlamda bilgi veren kişinin tarafsızlığının etkilenip etkilenmediğini dikkate almalıdır³³. Bununla birlikte tanık beyanının video kaydı sırasında, tanığın vücut dili (jestler, mimikler) ile ilgili tarafsız yorumlar (örneğin baş sallama, gerginlik belirtileri) da beyanın doğruluğu açısından önemliyse tutanağa kaydedilebilir³⁴.

Doktrinde, tanığa soru kâğıdı gönderilmesi yerine video konferans yönteminin kullanılmasıyla tanık hakkında kişisel izlenim edinilebileceği, tanığın tamamlayıcı sorulara cevap verebileceği ve tanığa doğrudan doğruya soru sorulabileceği için bu yönteminin tercih edilmesinin daha doğru olacağı

rans Yöntemi, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2023, (E-Duruşma); **Meriç**, Nedim/**Arslanpınar Tat**, Tuğçe: Elektronik Ortamda Duruşma ve Diğer Yargı Faaliyetlerinin İcrası, Dijital Çağda Medenî Yargı (Ed. Muhammet Özekes), Adalet Yayınevi, Ankara 2022; **Gayretli Aydın**, Seda: “Medenî Yargılama Hukukunda Ses ve Görüntü Nakli Yoluyla Duruşmaya Katılma”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 19, Özel Sayı, Prof. Dr. Şeref Ertaş’a Armağan, 2017.

³² **MüKoZPO/Fritsche**, ZPO, 2025 § 128a Rn. 4.

³³ **MüKoZPO/Fritsche**, ZPO, 2025 § 128a, Rn. 6; **Musielak/Voit/Stadler**, ZPO § 128a, Rn. 13.

³⁴ **Fuhrmann**, Lambertus/**Merks**, Christoph: “Videoverhandlung im Zivilverfahren”, Zeitschrift für Rechtspolitik (ZRP), Sayı 3, 2023, s. 69. Jest ve mimiklerin göz ardı edilmemesi gereken önemli bir konu olduğuna ilişkin bkz. **Tanrıver**, Süha: Medenî Usûl Hukuku Cilt I, Yetkin Yayınları, Ankara 2021, s. 971.

savunulmaktadır³⁵. Bununla birlikte video konferans yöntemi, istinabe yoluyla tanık beyanının alınmasına göre daha uygundur. Çünkü istinabe yoluyla tanık dinlenilmesinde hukuki yardım talep edilen mahkemenin tutanakta yazdıklarıyla asıl davaya bakan hâkim karar vermektedir³⁶. Bu nedenle doğrudanlık ilkesi ve delillerin bizzat davaya bakan mahkeme tarafından değerlendirilmesi açısından video konferans yoluyla tanık dinlenilmesi istinabe yolundan daha uygundur³⁷.

Kanaatimizce mahkemenin tanığa soru kâğıdı göndermesine karar vermesi halinde tanığın anında sorgulanması engellemektedir. Bu durum hem tarafların soru sorma hakkının kısıtlanmasına hem de mahkemenin tanık beyanını doğru bir şekilde değerlendirememesine neden olabilir. Ayrıca tanığın sözlü olarak dinlenilmemesi de doğrudanlık ilkesinin ihlal edilmesine neden olabilir. Bütün bunlar dikkate alındığı zaman video konferans yöntemiyle tanığın dinlenilmesi, hem mahkemenin aracı olmadan delilleri değerlendirmesine hem de tanığa soru sorma hakkının doğrudan kullanılmasına imkân tanımaktadır. Başka bir ifadeyle tanığa soru kâğıdı gönderilmesine karar verilmesi yerine tanığın video konferans yoluyla beyanının alınması hukuki dinlenilme hakkı, usûl ekonomisi ve doğrudanlık ilkesi bakımından daha uygundur.

Bununla birlikte, video konferans yönteminin yargılamaya hâkim olan ilkelere daha uygun olması, tanığa soru kâğıdı gönderilmesi yönteminin yararlı olmadığı sonucuna neden olmamalıdır. Zira uzaktan bağlanmaya imkân veren bir altyapının olmaması veya tanığın konuşmasında engel bulunması hallerinde tanığa soru kâğıdı gönderilmesi yöntemine başvurulması gerekecektir³⁸.

IV. METAVERSE SİSTEMİ İLE TANIK BEYANININ ALINMASI

A. Genel Olarak

Sanal gerçeklik, bir kullanıcının fiziksel varlığının benzerini yaparak kullanıcının bu dünyada bulunan nesnelerle etkileşimde bulunmasına olanak

³⁵ Arslan, E-Duruşma, s. 13; Meriç/Arslanpınar Tat, s. 224.

³⁶ Kurt, s. 620.

³⁷ Aynı yönde bkz. Yılmaz, s. 3056; Akkan, 588; Arslan, Aziz Serkan: “Doğrudanlık İlkesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2014, s. 139 (İlke); Kurt, s. 619; Gayretli Aydın, s. 2106; Meriç/Arslanpınar Tat, s. 224.

³⁸ Durum ve koşullar uygunsa tanığın beyanının alınmasında, video konferans yönteminin soru kâğıdı gönderilmesi yöntemine göre tercih edilmesi hakkında bkz. Akkan, s. 604.

sağlayan bilgisayar tarafından üretilen üç boyutlu bir dünyadır. Bu sanal dünya; görme, dokunma, işitme, koku gibi yapay duyuusal deneyimler aracılığıyla gerçek dünya gibi deneyimlemek üzere tasarlanmıştır³⁹.

Sanal gerçeklik fiziksel bedene önemli ölçüde bağımlıdır. Sanal gerçeklik, tipik bedensel hareketlere ve hislere doğrudan tepki vererek fiziksel bilgileri sanal ortama çevirir ve sürükleyici bir deneyim yaşatır. Sürükleyicilik, sanal gerçekliğin güncel gelişiminde anahtar bir özelliktir⁴⁰.

Sanal gerçekliğin geleneksel olarak iki türü bulunmaktadır. Daha az yaygın olan sanal gerçeklik türü, yüksek çözünürlüklü bir bilgisayar ekranından üç boyutlu görüntüler sunan “masaüstü” sanal gerçekliğidir. Daha yaygın ve hızlı bir şekilde yayılan diğer tür ise “sürükleyici” sanal gerçekliktir. Sürükleyici sanal gerçeklik kullanıcıların sanal dünyayı görmelerini ve duymalarını sağlayan video ekranları ve ses ekleri içeren giyilebilir bir başlık içerir. Bu donanım kullanıcının hareketlerini izler ve grafikleri fiziksel harekete göre değiştirir. Böylece kullanıcının bakış açısı değiştikçe gördükleri değişir. Her iki sanal gerçeklik türü de kullanıcının sanal dünyadaki hareketlerini ve etkileşimlerini kontrol etmesine imkân sağlasa da sürükleyici sanal gerçeklik teknolojisi ve başlıklar hızla gelişmekte ve bilgisayarların geleceği olarak görülmektedir⁴¹.

Sanal gerçeklik teknolojisi aracılığıyla medenî yargılamada duruşma sistemi düzenlenebilir. Nitekim bunun örnekleri günümüzde mevcuttur. Metaverse sisteminde ilk sanal duruşma 15.02.2023 tarihinde Kolombiya’nın Magdalena İdare Mahkemesi tarafından yapılmıştır. Mahkeme tarafından duruşma YouTube aracılığıyla canlı olarak kamuoyu ile paylaşılmıştır. Trafik anlaşmazlığına dair olan bu davada taraflar sanal bir duruşma salonunda avatar olarak görünmüştür. Duruşmanın sonunda davaya bakan hâkim sanal gerçekliğin görüntülü görüşmeden daha gerçekçi olduğunu ifade etmiştir⁴². Bununla birlikte Almanya’da CourtnAI uygulaması adı altında stajyerlerin tanıkları sorgulayabileceği bir metaverse sistemi projesi bulunmaktadır. Bu sistemde joystick gibi uzaktan kumandalar kullanılarak CourtnAI uygulama-

³⁹ **Bagheri**, Roya: “Virtual Reality: The Real Life Consequences”, s. 103, <https://blj.ucdavis.edu/sites/g/files/dgvnsk15221/files/media/documents/BLJ-17.1-Bagheri.pdf> (Erişim Tarihi: 18.06.2025).

⁴⁰ **Penney**, Jonathon W.: “Privacy and The New Virtualism”, 10 Yale J. L. & Tech., 2008, s. 220.

⁴¹ **Bagheri**, s. 104.

⁴² <https://www.reuters.com/world/americas/colombia-court-moves-metaverse-host-hearing-2023-02-24/> (Erişim Tarihi: 20.06.2025).

sı kullanılabilir. Bu uygulama sayesinde tanıklara soru sorma veya bunların beyanının alınması gibi fiziki duruşmada yapılabilecek usûl işlemleri uzaktan yapılabilir⁴³.

Sanal gerçeklik sisteminde kullanıcının jest ve mimikleri takılan başlık aracılığıyla sanal evrende avatar sayesinde gözükebilmektedir. Bu nedenle sanal evrende tanığın sorgulanmasında tanığın jest ve mimikleri sanal evrende diğer kullanıcılar tarafından üç boyutlu olarak görülebilecektir. Ayrıca metaverse sistemine uzaktan bağlanma sayesinde, istinabe kurumuna gerek kalmaksızın davaya bakan hâkimin doğrudan tanık beyanını değerlendirebilmesine olanak sağlayacaktır. Sonuç olarak metaverse sistemiyle birlikte tanık dinlenilmesinde yargılama süreleri azalabileceği gibi hâkimin tanık beyanını doğrudan değerlendirme şansı da artacaktır.

Hukuk Muhakemeleri Kanunu m. 28 hükmüne göre duruşmaların yapılması alenidir. Aleniyet ilkesi yargılamanın tarafı olmayan kişilerin, duruşmanın yapıldığı yerde yargılamayı izleyebilmesine ve mahkeme tarafından verilen kararların bu kişiler tarafından öğrenebilmesine imkân sağlayan bir yargılama ilkesidir⁴⁴. Sanal gerçeklik teknolojisiyle sadece giyilebilir başlığı takan kişiler arasında yargılamanın yapılacağı düşünüldüğü zaman ilk bakışta bu teknolojinin aleniyet ilkesini kural olarak sağlamayacağı düşünülebilir. Ancak gerekli düzenlemeler yapıldığı takdirde, metaverse duruşmasının canlı bir şekilde hem hâkimin bulunduğu duruşma salonunda hem de belirlenen platformlarda ses ve görüntünün yayınlanması ile yargılamanın tarafı olmayan üçüncü kişiler tarafından izlenmesi sağlanabilir. Bu sayede, sanal gerçeklik teknolojisiyle yapılacak olan duruşmalarda da aleniyet ilkesi ihlal edilmemiş olur⁴⁵.

B. Sanal Gerçeklikte Tanık Beyanı Alınmasının Video Konferans (E-Duruşma) ve Soru Kâğıdı Yöntemi ile Karşılaştırılması

Sanal gerçeklik teknolojisiyle yapılan yargılamada tanığın sözlü beyanının alınmasının olumlu yanları birden fazladır. Tanığa soru kâğıdı gönde-

⁴³ <https://www.lto.de/karriere/jura-referendariat/stories/detail/referendariat-niedersachsen-jura-virtuelle-zeugenvernehmung-muendliche-pruefung-ki-courtnei> (Erişim Tarihi: 20.06.2025).

⁴⁴ Aleniyet ilkesine ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. **Kurt Konca**, Nesibe: Medenî Usûl Hukukunda Aleniyet İlkesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2009. Elektronik duruşmaların aleniyet ilkesine etkisi için bkz. **Hasırcı**, Hakan: "Medeni Yargılama Hukukunda Elektronik Duruşmalarda Aleniyetin Sağlanması", Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Sayı 56, 2023, s. 455 vd.

⁴⁵ Benzer yönde **Hasırcı**, s. 457.

rilmesi yönteminin aksine metaverse duruşmasında taraflar doğrudan tanığa soru sorabilir. Bu sayede ispat haklarını etkin bir şekilde kullanan yargılamanın tarafları, hukuki dinlenilme haklarının ihlal edilmesi tehlikesiyle karşılaşmayacaktır. Bununla birlikte, tanığın verdiği yazılı cevapların yetersiz olması hâlinde, hâkimin tanığı dinlemek üzere duruşmaya davet etmesine ihtiyaç kalmayacak ve tanık bu metaverse duruşmasında yemin ederek somut olay hakkında bildiklerini doğrudan aktarabilecektir. Bu sayede tanık, yapılan duruşmaya bulunduğu yerden katılacağı ve yeniden çağrılmayacağı için usûl ekonomisine de uygun bir şekilde yargılama yürütülebilecektir.

Video konferans yönteminde taraflar tanığa doğrudan soru yöneltebilir. Ancak bu yöntemde, tanığın iki boyutlu görüntüsünün sunulması, sadece yüz ifadesinin okunabilmesi nedeniyle tanığın doğruyu söyleyip söylemediğinin anlaşılması zor olabilir. Buna karşılık, metaverse sisteminde giyilebilir başlık ve hareket kumandası sayesinde tanığın sadece yüz ifadesi değil bedensel hareketleri de hâkim tarafından değerlendirilebilir. Bununla birlikte, sanal gerçekliğin sarmalayıcı etkisi, gerçek bir mahkeme salonunda gibi bir hissiyatı tanıkta oluşturacaktır. Bu sayede hem tanık kendisini fiziki duruşmada gibi hissedecek ve doğruyu söyleme ihtimali artacak hem de hâkim, tanığın bedensel hareketlerini değerlendirerek somut olay hakkında daha güvenilir ve doğru bir bilgi edinebilecektir.

Doktrinde elektronik duruşma yönteminde duruşmaya katılan kişinin fiziki duruşma salonunda bulunma hissine sahip olmadığı, bu kişilerin elektronik duruşmaya adliyeden katılmasının da fiziki duruşma hissini vermeyeceği savunulmaktadır⁴⁶. Kanaatimizce bu nedenle metaverse sistemi, video konferans sistemiyle tanığın dinlenilmesinden daha uygun bir yöntem olabilecektir.

Sonuç olarak gerekli altyapı ve donanım sağlandığı takdirde metaverse teknolojisiyle gerçek dünyanın dijital ikizini oluşturduğumuz zaman video konferans yönteminden daha etkin bir tanık dinlemesi gerçekleştirilebilir. Metaverse teknolojisiyle oluşturulan duruşma salonu ve yargılamaya katılan kişilerin avatari fiziksel olarak aynı ortama girmeden birbirlerinin jest ve mimiklerini üç boyutlu olarak görebilir. Bu sayede hâkim, tanık hakkında kişisel izlenim edinerek tanık beyanını doğrudan değerlendirme imkânına sahip olacaktır. Bununla birlikte, tanıklara doğrudan soru sorularak çapraz sorgu yapılabilir ve maddi gerçek hakkında doğru bir bilgi edinilebilir. Bütün bu durumlar birlikte değerlendirildiğinde, sanal gerçeklik teknolojisiyle

⁴⁶ Meriç/Arslanpınar Tat, s. 204.

medenî yargılamaya hâkim olan ilkelere daha uygun bir tanık dinlemesi gerçekleştirilebilir.

SONUÇ

Medenî yargılamada tanık beyanına çoğu zaman şüphe ile bakılmaktadır. Bunun en temel nedenlerinden bir tanesi tanığın yalan söyleme ihtimalinin bulunmasıdır. Bu nedenle tanığın yemin etmesi, tarafların ve vekillerinin soru sorma hakkına sahip olması gibi düzenlemelerle bu konuda çeşitli önlemler alınmıştır.

Tanık, her zaman yargılamanın yapıldığı yargı çevresinde bulunmayabilir. Böyle bir durumda tanık beyanının alınmasında istinabe kurumuna başvurulabilir. Ancak bu kurum, hâkimin delillere doğrudan temas etmesini engellemektedir. Bununla birlikte, tanık beyanının uzaktan alınmasına imkân veren video konferans ve tanığa soru kâğıdı gönderilmesi yöntemleri de Kanun'da düzenlenmiştir. Ancak tanığa soru kâğıdı gönderilmesi kurumu, çok istisnai durumlarda başvurulması gereken bir düzenlemedir. Bu kurumun düzenlenmesindeki amaçlardan bir tanesi, duruşmaya gelemeyecek olan tanıkların beyanının alınmasıdır. Bu sayede, hem usûl ekonomisi sağlanmış olacak hem de tanığın olayla ilgili beyanı alınarak maddi gerçekliğe ulaşma ihtimali artacaktır.

Tanığın yazılı beyanının alınmasında bazı olumsuz durumlar ortaya çıkabilir. Özellikle tanığın yemin etmemesi nedeniyle doğruyu söylememesi ve buna bağlı olarak tanık beyanına şüpheyle yaklaşılması, tanığın üçüncü kişilerden yardım alarak beyanını hazırlaması gibi hususlar olumsuz durumlardan birkaçıdır. Bununla birlikte, yazılı beyan verilmesi nedeniyle olayların anlaşılır ve doğru bir şekilde anlatılamaması halinde hâkimin, tanığı duruşmaya çağırması durumunda yargılamanın uzun sürmesiyle karşılaşılabilir. Ayrıca tanığın yazılı beyanında, tarafların soru sorma hakkı da etkin bir şekilde kullanılamayabilir. Bu durumda taraflar, ispat haklarını etkin bir şekilde kullanamadığı için tarafların hukuki dinlenilme hakkı da zedeleneyecektir.

Video konferans yöntemiyle tanık dinlenilmesi durumunda, tanığın sadece yüz ifadeleri duruşma salonunda görülebilir. Bu durumda tanığın, diğer bedensel hareketleri takip edilemeyeceğinden doğru ve gerçek bilgi verip vermediği sağlıklı bir şekilde değerlendirilemeyebilir. Bu açıdan bakıldığında gerçek dünya etkisi yaratan metaverse sistemi ile tanık dinlemesinin daha uygun olacağı açıktır. Böyle bir sistemin varlığı halinde gerçek bir duruşma hissiyatı altında fiziki olarak başka bir yerden yargılamaya katılan taraflar, mahkemede gerekli usûl işlemlerini herhangi bir aracı olmaksızın doğrudan

doğruya yapabilirken tanıklar da bulundukları yerden dinlenebilir. Hâkimin de istinabe kurumuna gerek kalmadan delilleri doğrudan doğruya inceleme şansı ortaya çıkar. Metaverse sistemi sayesinde, hem hâkim delillere herhangi bir aracı olmadan temas edebilecek hem de vekiller doğrudan, taraflar ise hâkim aracılığıyla uzakta olan tanığa metaverse duruşmasında soru yöneltebilecektir. Sonuç olarak, metaverse teknolojisiyle medenî yargılamada tanık dinlenilmesi, video konferans ve tanığa soru kâğıdı gönderilmesi kurumuna göre medenî yargılamaya hâkim olan ilkeler açısından kural olarak daha uygundur.

Her ne kadar metaverse sistemi, video konferans ve tanığa soru kâğıdı gönderilmesi yöntemine göre yargılamaya hâkim olan ilkelere daha uygun olsa da bu sistem için gerekli altyapının olmadığı yerlerde video konferans sistemi uygulanacaktır. Bununla birlikte, tanığın sözlü olarak beyanda bulunmasında engeli olması veya teknolojinin bulunmadığı bir yerde bulunması gibi istisnai hallerde tanığa soru kâğıdı gönderilmesi yönteminin uygulanacağı gözden kaçırılmamalıdır. Her yargılama özelinde hâkim; medenî yargılamaya esas olan ilkeler, vicdanı kanaatin oluşması ve maddî gerçeğin bulunması gibi hususları dikkate alarak tanığın dinlenmesi için hangi yöntemin uygun olduğuna karar vermelidir.

KAYNAKÇA

- Akkan**, Mine: “Medenî Usûl Hukukunda Tanığa Soru Kâğıdı Gönderilmesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Prof. Dr. Hakan PEKCANİTEZ’e Armağan, 2014, s. 555-609.
- Arslan**, Aziz Serkan: 6100 Sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu Çerçevesinde Medeni Usul Hukukunda Delillerin Toplanması ve Doğrudanlık İlkesi, Ankara 2012.
- Arslan**, Aziz Serkan: “Doğrudanlık İlkesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 4, Sayı 2, 2014, s. 133-144 (İlke).
- Arslan**, Aziz Serkan: E-Duruşma Hukuk Yargılamasında Video Konferans Yöntemi, On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2023, (E-Duruşma).
- Atalay**, Oğuz/**Bolayır**, Nur: Deliller, Medenî Usûl Hukuku Cilt III (Ed. Hakan Pekcanitez/Muhammet Özekes/Mine Akkan/Hülya Taş Korkmaz/Cemil Simil/Efe Direnisa), On İki Levha Yayınları, İstanbul 2025.
- Bagheri**, Roya: “Virtual Reality: The Real Life Consequences”, <https://blj.ucdavis.edu/sites/g/files/dgvnsk15221/files/media/documents/BLJ-17.1-Bagheri.pdf> (Erişim Tarihi: 18.06.2025).
- Ball**, Matthew: Metaverse için Çerçeve, <https://www.matthewball.co/all/forwardtothemetaverseprimer> (Erişim Tarihi: 04.04.2025).
- Bayraktar**, Erkan/**Kaleli**, Fatih: “Sanal Gerçeklik ve Uygulama Alanları”, IX. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri, 2007, s. 1-6.
- Doma**, Oğuz Orkun: “Sanal Gerçeklik: Sanal ve Gerçek Dünyaların Sınır Bölgesi,” İTÜ Vakfı Dergisi, Sayı 85, 2020, s. 24-30.
- Ertanhan**, Mesut: Medenî Yargılama Hukukunda Tanık ve Tanıklık, Ankara 2005.
- Fuhrmann**, Lambertus/**Merks**, Christoph: “Videoverhandlung im Zivilverfahren”, Zeitschrift für Rechtspolitik (ZRP), Sayı 3, 2023, s. 66-70.
- Gayretli Aydın**, Seda: “Medenî Yargılama Hukukunda Ses ve Görüntü Nakli Yoluyla Duruşmaya Katılma”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 19, Özel Sayı, Prof. Dr. Şeref Ertas’a Armağan, 2017, s. 2101-2126.
- Hasırcı**, Hakan: “Medeni Yargılama Hukukunda Elektronik Duruşmalarda Aleniyetin Sağlanması”, Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, Sayı 56, 2023, s. 449-464.

- Işık**, Burak: “Amerikan Medeni Usûl Hukukunda Taraf Sorgusu”, Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 25, Sayı 2, 2023, s. 939-978.
- Kalınkara**, Yusuf/**Özdemir**, Oğuzhan: Metaverse Teknolojileri ve Eğitimde Kullanımı, Doğan, Yunus/Şen Ersoy, Nazife (Editörler), Eğitimde Metaverse: Kuram ve Uygulamalar, Efe Akademi Yayınları, 2022.
- Koukouselis**, Maria: Die Unmittelbarkeit der Beweisaufnahme im Zivilprozeß, insbesondere bei der Zeugenvernehmung, Frankfurt am Main 1990.
- Kurt**, Nesibe: “Medenî Yargılama Hukukunda Doğrudan Doğruyalık İlkesi”, Prof. Dr. Bilge Öztan’a Armağan, Ankara 2008, s. 599-625.
- Kurt Konca**, Nesibe: Medenî Usûl Hukukunda Alenîyet İlkesi, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2009.
- Meriç**, Nedim/**Arsılanpınar Tat**, Tuğçe: Elektronik Ortamda Duruşma ve Diğer Yargı Faaliyetlerinin İcrası, Dijital Çağda Medenî Yargı (Ed. Muhammet Özeken), Adalet Yayınevi, Ankara 2022.
- Musielak**, Hans-Joachim/**Voit**, Wolfgang: Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz Kommentar, 22. Auflage, Verlag Franz Vahlen, München 2025. (Musielak/Voit/ İlgili Bölüm Yazarı, ZPO).
- Münchener**: Kommentar zur Zivilprozessordnung, 6. Auflage, C.H.BECK, Münih 2020. (MüKoZPO/ İlgili Bölüm Yazarı, ZPO).
- Münchener**: Kommentar zur Zivilprozessordnung, 7. Auflage, C.H.BECK, Münih 2025. (MüKoZPO/ İlgili Bölüm Yazarı, ZPO, 2025).
- Özenes**, Muhammet: Medeni Usûl Hukukunda Hukukî Dinlenilme Hakkı, Yetkin Yayıncılık, Ankara 2003.
- Park**, Sang-Min/**Kim**, Young-Gab: “A Metaverse: Taxonomy, Components, Applications, and Open Challenges”, IEEE Access, Sayı 10, 2022, s. 4209-4251.
- Penney**, Jonathon W.: “Privacy and The New Virtualism”, 10 Yale J. L. & Tech., 2008, s. 194-250.
- Sevindik**, Tuncay/**Kamacıoğlu**, Büşra/**Binol**, Ubeydullah/**Özer**, B. Yasir: “İnsan Bilgisayar Etkileşiminde Artırılmış Gerçeklik ve Sanal Gerçeklik Uygulamalarının Karşılaştırılması”, Art7 Sanat ve İletişim Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, 2025, s. 27-39.
- Tanriver**, Süha: Medenî Usûl Hukuku Cilt I, Yetkin Yayınları, Ankara 2021.

Ullrich, Kristin: “Außergerichtliche Kontakte zwischen Anwalt und Zeugen im Zivilprozess”, NJW, Cilt 19, 2014, s. 1341-1345.

Winters, Terry (çev. Mina Zeynep Çamoğlu): Metaverse, Kodlab, İstanbul 2022.

Yılmaz, Ejder: Hukuk Muhakemeleri Kanunu Şerhi, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara 2021.

<https://www.reuters.com/world/americas/colombia-court-moves-metaverse-host-hearing-2023-02-24/> (Erişim Tarihi: 20.06.2025).

<https://www.lto.de/karriere/jura-referendariat/stories/detail/referendariat-niedersachsen-jura-virtuelle-zeugenvernehmung-muendliche-pruefung-ki-courtnei> (Erişim Tarihi: 20.06.2025).